

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE HALK DİLİNİN KULLANIMI

Yrd. Doç. Dr. Arif YILMAZ

Gaziantep Üniv. Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

Özet

Halk diline özgü sözcük ve ifade biçimlerinin şiir dili içerisinde yer alması, daha çok halk şiiri örnekleriyle mümkün olmuştur. Bununla birlikte, halk dili öğelerinin bazı divan şairleri ile modern şairlerin şiir dili tercihleri arasında görülmesi az rastlanılan bir durum değildir. Halk dili öğelerini şiir dilinde yer veren yeni Türk edebiyatının önemli simalarından biri de millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy'dur.

Bu çalışmamızda öncelikle halk dili, konuşma dili, ağız ile argonun kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışırken, söz konusu öğeler ile edebî metin ilişkisi üzerinde de durulmuştur. Halk dili yapılarının Akif şiirlerindeki kullanımına dair bazı hususiyetleri tespit etmek, yorumlamak amaçlanmış ve bu yapılar belli bir dikkatle sunulmuştur.

Safahat'ta yer alan şiirlerdeki halk dili kullanımlarının bütününe yakını, örneklendirmeleriyle birlikte çalışmamızda yer bulabilmiştir. Sonuç olarak görülmüştür ki, Mehmet Akif Ersoy, duyu ve düşünce dünyasını halka daha kolay açabilmek, halka yaklaşmak, halkla bütünleşmek, hayalden uzak gerçekçi bir anlatımı yakalamak, bununla da ifadeye samimiyet kazandırmak gibi gayelerle halk dilini şiirlerinde yoğun bir şekilde kullanmıştır. Hatta bu gaye için günlük konuşma dilinde sık rastlanılan argo ve küfürlü sözleri kullanmaktan da çekinmemiştir.

Anahtar sözcükler: Mehmet Akif Ersoy, halk kültürü, halk dili, argo.

THE USING OF PUBLIC SPEECH IN THE POEMS OF MEHMET AKIF ERSOY

Abstract

The use of the words and the expression style specific to public speech has been seen in the examples of folk poetry. In addition, it is not rare to see that some divan poets and modern poets preferred the elements of public speech for their poem language. Mehmet Akif Ersoy, our national poet, was one of the most significant figures in the Turkish literature who gave place to the elements of public language in his poems.

In the present study, while it was primarily aimed to draw the conceptual framework of public speech, colloquial language, dialect and slang, the relationship between the abovementioned items and literary text was also emphasized. It was aimed to determine and comment on some of the features of the use of public speech structures in Akif's poems and these structures were carefully presented.

Almost all the public speech expressions in the poems in Safahat are included in the present study together with their examples. Consequently, it was seen that Mehmet Akif Ersoy intensively used public speech in his poems in order to express his emotional and intellectual world to public more easily, to get close to public, to become integrated with public, to acquire a realistic style and therefore to add sincerity to his style. He did not abstain from using even slang and abusive words which are frequently seen in colloquial language in order to accomplish this aim.

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, folk culture, public speech, slang.

GİRİŞ

Bir meslek, dil veya din gibi en az bir faktörü paylaşan, bazı gelenekleri olan ve “herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan gruba” halk dediğimize göre (Dundes, 1997: 75), (Dundes, 1998: 143) halk dili de halk dediğimiz grubun kullandığı, “işlenmiş standart yazı ve konuşma dili arasında sadece kelime hazinesine bağlı değil gramer, terim, ses düzeni ve form özellikleri bakımından” farklılıklar, uyumsuzluklar gösteren “dilin yüz yüze iletişim durumlarında” belirginleşen bir dildir (Çobanoğlu, 2005: 233). “Ses, mana ve cümle yapısı yönünden işlenmiş yazı diline göre basit, ham bir dil” sayılan halk dili “ses ve malzemeler” yönüyle daha yerlidir. Bir milletin zengin kültürünü, inançlarını, kısacası dünya görüşünü de zımni şekilde barındıran halk dilidir (Ertem, 1981: 55). Bu yönüyle halk dilinin, bir başka ifade ile konuşma dilinin, ağız özelliklerini ve argoyu da içeren kuşatıcı bir adlandırma olduğu söylenebilir.

HALK DİLİ

Halk Diline Özgü Sözcük ve Sözcük Grupları

Safahat’ın en belirgin özelliklerinden biri de halk diline özgü sözcüklerin yoğun bir şekilde kullanıldığı bir şiir kitabı olmasıdır. Akif, bu tür kullanımlarla ifadeye samimiyet kazandırmayı amaçlamış olabileceği gibi, realist bir yaklaşımı da ortaya koymaya çalışmış olabilir.

Gözleme, incelemeye önem vermiş olan Akif, (Zülfikar, 1986: 513) toplumun her kesiminden kişileri, onların günlük konuşma diliyle şiirine dâhil eder. Halkın anlayabileceği bir dille yazmayı adeta “farz” addeden (Korkmaz, 1986: 555) Akif’in bu çabasının içerisinde halka ulaşma istediğinin de bulunduğunu söyleyebiliriz (Kurnaz, 2006: 36).

Akif’in bu yaklaşımını, Pospolev’un şu değerlendirmeleriyle açıklamak da mümkün görünmektedir. Halkın “edebiyat dili”nin, yerel ağızları da içeren “millî dil” temeli üzerinde geliştiğini söyleyen Pospelov (Pospelov, 1995: 321) şöyle bir çıkarımda bulunur:

"Yazarın gerçekçiliği ne kadar derinse, onun kişileri de yalnızca eylemek, düşünmek ve duymakla kalmazlar, ama bir o kadar da toplumsal karakterlerine uygun konuşurlar ve yazar, kahramanlarının söylemlerinde onların toplumsal, kültürel, mesleki ve bu arada da bölgesel lehçelerinin değişik öğelerini gene bir o kadar öncelikle işleyebilir." (Pospelov, 1995: 325).

Gerçekçi yazarların, anlatımını eserde yer alan bir kahramanın sözcük seçimiyle kurgulaması, “o karakterlere yönelik düşünsel-heyecansal

yaklaşımını göz önüne" (Pospelov, 1995: 326) sermeye hizmet ettiği gibi, eleştirmene de çeşitli ipuçları sunmaktadır.

İlk gençlik yıllarında divan edebiyatı kelime dünyasıyla şiirlerini teşekkül ettiren Akif, 1898 ve sonrası dönem şiirlerindeki kelime servetini, "insan mahiyetinin varlığını anlama", "içinde bulunduğu evrene bir mana kazandırabilme", "yaratılıştaki hikmeti kavrama" insanoğlunun "sorumluluğunun bilincine var"dırma problematiği üzerinde çeşitlendirir ve geliştirir. 1908 sonrası şiirlerinde ise daha önceki şiirleri arasında önemli bir dil değişikliği dikkati çeker. Bu da, ikinci meşrutiyetin ilanından sonrasına rastlayan, *Sıratmüstakim* başyazarlığı dönemi şiirlerindeki içten ve tabii söyleyiştir. Realistlere özgü bir yaklaşım olan, Fazıl Gökçek'in ifadesiyle "konuşturacağı kişilerle kullandığı dil arasında bir mutabakat"ın olması prensibi, Akif'in topluma yöneldiği bu dönem şiirleri için de geçerlidir.

"M. Akif'in, gençliğinde yazmış olduğu klasik şiir tarzındaki birkaç manzumesi istisna edilirse, şiirlerinin konularına göre dilinin de değiştiği görülmektedir. Hatta aynı manzume içerisinde, konuşanın toplumsal ve fikrî düzeyine uygun olarak dil ve kullanılan kelimeler değişir. Bu, onun gerçekliğe bağlı kalma endişesi ile ilgilidir. O, sosyal problemleri ele aldığı şiirlerinde, bu problemlerin objesi olan insanların dertlerini kendi ağızlarından nakletmiştir. Dolayısıyla bu şiirlerde günlük konuşma diline ait unsurlar ağırlık teşkil eder. Mahalle kadını, küfeci çocuk, meyhane ve mahalle kahvesinin müdavimi olan alt kültür tabakasından insanları Akif kendi dilleri ile konuşturur." (Gökçek, 1995: 221-224).

Halk Diline Özgü Sözcük ve Sözcük Gruplarının Safahat'ta Kullanımı

Akif'in şiirlerinde görülen dikkat çekici halk diline özgü sözcük ve sözcük grupları şunlardır.

bıldır: Geçen yıl, bir yıl önce.¹

"- Haklısın.- Aykırı gitmekle bu yol hiç çıkmaz.

*- Konya 'daydım...- Haberim yok, ne zaman? - **Bıldır** yaz."*

"Âsum", s.438.

¹ Anlamlandırma ve açıklamalar için bk.: Türk Dil Kurumu, [TDK], 2005. <http://www.tdk.gov.tr>. TDK: 2009a.

cıllık: Talaş.

“Yatsıdan sonra ahâli "bize va 'zet" dediler;
Çektiler altıma bir **cıllığı** çıkmış minder.”
“Âsum”, s.438.

cızıktırver-: Yazmak, karalamak.

“-Yazındı: "Kendine mahsus ve münhasır bulunan
Adam, **cızıktırver**, bakma hüsn-i hatta, filân.”
“Âsum”, s.418.

çolpa: Beceriksiz, eli işe yakışmayan, acemi.

“Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?
Onu en **çolpa** herifler de, emin ol, becerir”.
“Âsum”, s.443.

ımızgan-: Uykulamak.

“Yok öyle heybeye dirsek verip **ımızganmak**:
Yataksa emre müheyyâ içerde... Hem ne yatak!”
“Berlin Hatıraları”, s.365.

kılkuyruk: düzenici, yalancı.

“Bakın ne günlere kaldık: Ya beş, ya altı kopuk,
Yamaklarıyla beraber ki hepsi **kılkuyruk**.”
“Fatih Kürsüsünde”, s.311.

kağşa-: Eskimiş, gevşemiş, dağılmaya yüz tutmuş (eşya, yapı).

“Bu, yanmadık yeri kalmışsa, **kağşamış** yurda
Meğerse Avrupa kundak sokar dururmuş da”
“Berlin Hatıraları”, s.383.

*“Ne gebermez, ne kütük bünye ki, hiç kağsamamış!
Bunu rabbim, bana sağlık diye nerden yamamış?
“Âsım”, s.419.*

pampin:²

*“Bilir misin onu! Şevket-meâb Efendimiz'in
Birinci bendesidir... -Hay yetişmesin pampin!”
“İstibdad”, s.121.*

*“Yazma sittin sene, pampin, yap elinden geleni;
Yedi gün sonra duyarsın: Hanım olmuş Eleni!”
“Âsım”, s.414.*

*“- Karışmasan için olmaz değil mi? Sen de bunak!
- Gelirsem öğretirim şimdi... - Ay şu pampine bak!”
“Mahalle Kahvesi”, s.156.*

şallak mallak: Dağınık, kötü giyimli, yakışsız.

*“Karı kıvrak, paşa hazretleri, şallak mallak;
Biri hakkıyla edepsiz, biri şartınca salak;”
“Âsım”, s.413.*

² Bedri Aydoğan'ın (1997: 85-106) “hitap sözcüğü” olarak değerlendirdiği “pampin”, aşağıdaki sözlüklerde bulunamamıştır.
- Türk Dil Kurumu, [TDK], 2005.
- Türk Dil Kurumu, [TDK], 2009a.
- Türk Dil Kurumu, [TDK], 2009b.
- Devellioğlu, 1993.
- Ş. Sami, 1987.
- A.V.Paşa, 2000.
- Dictionnaire Le Nouveau Petit Robert, 1994.
- (TLFi) Le Trésor de la Langue Française Informatisé.

zağar: Her halde, evet öyle.

“Balık almış, ne olur? Sonra yedirmiş, ne çıkar?”

Sanki hiç beslememiş kendisi vaktiyle zağar.”

“Âsım”, s.484.

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere, halk dilinin, ağız özellikleri ve argo içermeyen konuşma dili öğeleri daha çok Safahat'ın altıncı kitabı olan Âsım'da geçmektedir. Bilindiği gibi, Safahat'ın Âsım bölümü, Hocaşade ve oğlu Emin, Köse İmam ve oğlu Âsım arasında geçen daha çok diyaloglardan oluşmuş bir bölümdür. Zaten bölüm, “Bu eser, bir muhâvereden ibârettir” açıklamasıyla okuyucuya sunulmuştur ki, bu ifadenin okuyucuyu konuşma üslubu içerisinde yer alan günlük dil kullanımlarını hazırlayıcı bir rol üstlendiğini belirtmemiz gerekir. “Harb-i Umûmi içinde ve Fatih yangınından evvel, Hocaşade'nin Sarıgözel'deki evinde geçer.” açıklamasıyla, manzum hikâyenin belirli bir zaman, mekân olgusu içerisinde sunulmasının duyurulması, hikâye gerçekliğini pekiştirmiştir. Bir muhâvereden oluşan, belirli bir zaman ve mekân kurgusu içerisinde sunulmuş manzumede konuşma diline ait birtakım öğelerinin kullanılmış olması da bu gerçeklik duygusunu oldukça etkilemiştir.

Argo ve Argolu İfadeler

Ferit Devellioğlu *Türk Argosu* sözlüğünde (Devellioğlu, 1990: 21-22), “Argo”nun oluşumunu açıklarken değerlendirmesini genel dil ile özel dil çizgisinde yürütür ve “genel dilin kelimelerine bazı özellikler vermek ve özel kelimeler katmakla” argonun meydana geldiğini belirtir. Her özel dilin argo olamayacağını söylerken, bu ayrımı da argonun “seviye bakımından gerek bilim dilinden, gerek genel dilden aşağı” olma özelliğini vurgulayarak yapar.

Söz konusu bu özel dil de, meslek grupları ile sosyal tabakaya ait diğer grupların özel dillerine, yani “jargon”larına yaslanır ve oradan beslenir (Çobanoğlu, 2005: 232-237).

Yazımızın ana örgesini oluşturmasa da argonun sanatla, özelde ise edebiyatla ilgisi üzerinde de kısaca durmamız gerekmektedir. Bir çalışmada ifade edildiği gibi, argo ve argolu ifadelerde şiir diline özgü, uyak gibi sese dayalı yapıların ön plana çıktığını, yine argoda edebî dilin özelliklerinden metaforik anlatımın etkin bir şekilde kullanıldığını düşünecek olursak, argo sözcük ve ifadelerin edebî metindeki konumları ve işlevleri üzerinde daha sağlıklı bir değerlendirme yapmamız mümkün görünmektedir. Argo'da sanatlı dil kullanımı “yalnızca sanatlı dil kullanımı anlamına gelmez, halkın düşünüş, anlamlandırma ve eylem dinamiğini yansıttığı da ileri sürülebilir.”

Bu değerlendirme, argonun hem sanat hem de sosyal işlev boyutuyla şiirde yer aldığını da ifade eder.

Aynı çalışmadan (Terzioğlu, 2006: 103) hareketle argonun işlevleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Argo, nadiren de olsa sosyal grup içerisinde bilgi alışverişi için kullanılır.
2. Grup birliğini sağlar.
3. Argo sözcüklerin kullanımı grup üyelerinin tanımlanması amacını taşıyabilir.
4. Grubun içerisinde ve dışarısında olanları tanımlar.
5. Argo kullanımı otoriteye karşı çıkma gibi bir anlam da taşımaktadır.
6. Argo, konuşmaları resmiyetten uzaklaştırmada bir araçtır.¹

Başka bir çalışmada (Çobanoğlu, 2005:236) ise argonun işlevleri şöyle sıralanır.

1. Grup kimliği oluşturuvcu bir etkinliğe sahiptir.
2. Kişiler arasındaki ilişkilerde “buzları kırıcı”, bir başka ifade ile samimiyet artırıcı veya yapıcı bir işlevi vardır.
3. Argo aynı zamanda sözel bir sanattır. “Günlük konuşmanın akış ve biçimine göre kolayca şekillenen esnek yapısal özelliklerinden kaynaklanan nedenlerle bireyin diğer bireylerle olan sosyal ilişkilerinde yaratıcılığını ortaya koyabileceği ve buna dayalı bir iletişim gerçekleştirebileceği sözel bir sanat biçimi”dir.
4. Bu yönüyle ifadeye “renk, abartı, mizah ve ince bir alay çeşnisi” katmak amacıyla da edebî metin yazarı tarafından kullanılabilir.

Osmanlı Türkçesinde “lisan-ı hezel”, “lisan-ı hezele” gibi deyimlerle karşılanan argonun yazılı dildeki ilk örneklerini *Divanü Lügat-it-Türk*'e kadar götürebiliriz. Aynı şekilde Türk edebiyatının çeşitli dönemlerinde birçok şair tarafından argo ve argolu ifadelerin yoğun bir şekilde kullanıldığını örnekleyebiliriz. 18. yy. önemli şairlerinden Sâbit Aleaddin Ali (?-1712)'nin *Derename*'sinde, Sürûri Seyyid Osman (1752-1814)'ın *Hezliyat*

¹ Argonun edebî dil içerisindeki değeri konusunda ayrıntılı bilgi, kaynakçada ifade edilen çalışmalarda verilmiştir.

(*Hezliyat-ı Havai*)’ında, Enderunlu Fazıl (1759-1810)’ın *Hubanname*’sinde ve daha birçok divan şairinin şiirlerinde argolu ifadeler kendine yer bulduğu gibi, modern Türk şiirinde de oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Devellioğlu, 1990: 62-73).³

Akif, “Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek” (“Fatih Kürsüsünde”, s.268.) diyerek şiirlerinde mahalli kişileri bu gerçeklik içerisinde konuşturmayı çok sever. Argo ve kaba ifadeler günlük hayatta yalnız başlarına genellikle hoş karşılanmazlarsa da anlamı kuvvetlendirmek, ifadeye güç ve renk katmak gibi amaçlarla kullanıldığında yadırganmazlar. Günlük hayatta sık kullandığımız bu tür ifadelerin şiirde kullanımıyla ifadenin samimiyetini artırdığı ve söyleyişe tabilik kattığı da bilinmektedir. Akif şiirlerinde “Argonun çağrışım zenginliği(ni) okuyucu ve dinleyicide yeni imgelerin oluşmasına zemin hazırladığı” da görülmektedir (Elmas, 1997: 250).

Argo ve Argolu İfadelerin Safahat’ta Kullanımı

Şimdi de, argo ve argolu ifadelerin Mehmet Akif şiirlerindeki kullanımları üzerinde durmak istiyoruz. Mehmet Akif’in şiirleri içerisinde argonun sık kullanıldığı şiirlerin başında “Meyhane” adlı şiir gelmektedir. Bu şiirin dikkat çekici iki temel özelliği vardır. Bu özelliklerden birincisi, şiirin konusudur. Şiir, adından da anlaşılacağı üzere meyhane ve meyhane insanlarını anlatmaktadır. İkincisi ise konunun işleniş veya sunulmasına özgü yapısıdır. 130 dizelik şiirin 94 dizesi diyalog dizesidir. Her iki özelliğin keşiştiği nokta ise halk kültürüdür. Yani şair, doğrudan halkın küçük bir bölümünün de olsa günlük yaşantısının bir parçası durumundaki bir konuyu, yine konuşma diline özgü karşılıklı konuşma üslubuyla işlemeyi tercih etmiştir. Yoğun tasvir ve tahlillerden kaçınarak, gerçekliği bozmadan okuyucuya sunma çabasının bir sonucu ortaya çıkan böyle bir sunuluş yapısında halk dili öğeleri de önem kazanmıştır. Konusu, şahıslar kadrosu, mekânı ve zamanı ile adeta realist bir hikâyeyi andıran bu anlatıda argo ve argolu ifadeler Mehmet Akif’in en büyük yardımcısı durumundadır. Bedri Aydoğan “Meyhane” şiirini yorumlarken Akif’in meyhane müdavimlerini şöyle tasvir ettiğini söyler:

“Arada dama oynayanlara da bir göz attıktan sonra medrese ile yeni okulları karşılaştıran müşterilere kulak verilir. Sosyal ve toplumsal konular konuşuluyormuş gibi görünse de tüm konuşmaların ortak noktası

³ Devellioğlu, eserin bu bölümünde, edebî eserlerdeki argonun kullanımı konusunda oldukça çarpıcı ve zengin örneklendirmelerde bulunmaktadır.

seviyesizliktir. Kahveye devam eden insanlar tüm insanî değerleri yitirmiş, ruhen olduğu kadar maddeten de sefil insanlardır.” (Aydoğan, 1997: 98).

Böyle bir şahıslar kadrosunun günlük konuşma dili özelliklerine dikkat edilmiş olması, şiirin samimiyetini ve gerçekliğini olumlu etkilediğini söyleyebileceğimiz gibi, “argoya kaçan kelime ve şekillere, küfürlü ve beddualı ifadelere de yer vermiş olması, onun dil ve üslûbunu daha da etkili kılmıştır.” (Korkmaz: 1986: 560).

Safahat'taki diğer kullanımlar ise şunlardır:

imamsuyu: Genel Türkçe Sözlük'te (TDK, 2005) “imam suyu”nun argoda rakı anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir (Ayrıca bk. Devellioğlu, 1990: 125). Mehmet Akif “Meyhane” adlı şiirinde meyhaneci Dimitri ile Ömer, Ahmet ve Hasan arasında geçen bir diyalogda Ahmet, Ömer'den bir türkü söylemesini ister. Ömer de nezle olduğunu sesinin çok da iyi çıkmayacağını ifade edince, Ahmet şöyle tavsiyede bulunur:

“- Nevâzil olmuşum Ahmed, bırak, sesim yok hiç...”

- Sesin mi yok? Açılır şimdi: Bir **imam suyu** iç!”

“Meyhane”, s.67.

moruk: Ermenice kökenli bu sözcük “ihtiyar, yaşlı adam” anlamlarında kullanılır (Devellioğlu, 1990: 150). Akif “Meyhane” adlı şiirinde Meyhanecileri kendi jargonlarıyla konuştururken şunları söyler:

“- **Moruk**, kaçınıcı kadeh? Şimdicek sızarsın ha!

- Sızarsa mis gibi yer, yatmamış adam değil a:”

“Meyhane”, s.67.

orospu: Yine aynı şiirde karısını döven, evinin rızkını temin etme noktasında hiçbir gayret göstermeyen meyhane müdavi Hasan'ın karısı ile diyalogunu şair aktarırken zaten sarhoş olarak kendinden geçmiş adamın hezeyanlarını bütün çıplaklığı ile anlatır ve bunu

“- **Cehennem ol seni hınzır orospu, git: Boşsun!**” (“Meyhane”, s.70.) ifadesiyle yapar.

“Mahalle Kahvesi” adlı şiirinde kahvehanede dama oynayanların konuşmasını aktarırken birbirlerine “**Hay köp oğlu köpek!**” “**ulan**” “**uzun kulaklı eşek**” gibi argo cümleleriyle seslenmeleri aynen aktarır. Aynı şiirde geçen “**zamane piçleri**”, “**kaltaban**”, “**bakın it oğluna**” “**zübbe**” ifadelerini de ekleyebiliriz. (“Mahalle Kahvesi”, s.155.)

Bunun dışında yine aynı günlük konuşma dilinde sıklıkla kullanılan argo/argolu ifadeleri şöyle sıralayabiliriz.

besmelesiz: Çocuklar için “piç” anlamında kullanılan bir sövgü sözü.

“- *Zemâne piçleri! Gördün ya, hepsi besmelesiz...*

Ne saygı var, ne hayâ var. Eğer bizim işimiz,

Bu kaltabanlara kalmışsa vay benim başıma!”

“Mahalle Kahvesi”, s.156.

deyyus:

“Âli bir inkılap olsun! diyen me'yus olur;

Başka hiçbir şey kazanmaz, sâde bir deyyus olur.”

“Hakkın Sesleri”, s.258.

gebermek:⁴

“Bu mübtezel yaşayıştan gebermen elbet iyi.

Gebermedik tarafın kalmamış ya pek, zaten...”

“Zorun: Gebermemek ancak ‘ölümlü dünya’da”

“Fatih Kürsüsünde”, s.296.

“Geber ki sen: Baba yurdun, harim-i namusun

Gebermek istemiyorsun değil mi. Bak ne olur”

“Berlin Hatıraları”, s.373.

“Semerci usta geberseydi... Değmeyin keyfe!

Evet, gebermelidir inkisâr edin herife.”

“Âsım”, s.448.

⁴ Safahat'ta çok sık kullanılan “geber-“ sözcüğü toplam 18 yerde geçmektedir.

hayvan:

“Köylü câhilse de hayvan mı demektir? Ne demek!

Kim teper ni’meti? İnsan meğer olsun eşşek.”

“Âsım”, s.440.

“Herifin sofrada şampanyası hâlâ: Ayrın,

Bâri yirminci asırdan sıkıl artık hayvan!”

“Âsım”, s.471.

hödük: Korkak, ürkek.

“Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük.

Dinliyor kaplamış etrafını yüzlerce hödük!”

“Süleymaniye Kürsüsünde”, s.218.

“Bu dördü olmadan olmaz: Vazife, çünkü, büyük;

Atıp da yazmayı bez bağlamakla dünkü hödük;”

“Fatih Kürsüsünde”, s.317.

it:

“İt yetiştirmek için toprağı gayet münbit

Bularak, fuhş ekıyor salma gezen bir sürü it”

“Süleymaniye Kürsüsünde”, s.219.

“Ezince bir korku peyda olurdu çokça iti...

Bilirsiniz a canım... Neydi? Neydi? Tahtabiti!”

“Berlin Hatıraları”, s.364.

Arif Yılmaz

*“Galibâ pek canı yokmuş ki yuvarlandı leşi...
Asıl itler gerideymiş, koşarak dördü, beşi”
“Âsım”, s.478.*

kahbe:

*“Bir kırtsın, iki dil döksün o fettan kahbe!
Çare yok, salyası sarkıp diyecek: Verdim be!”
“Âsım”, s.415.*

kahbe dölü:

*“Tatlı yüz, bal gibi söz... Başka ne ister köylü?
Adam aldatmayı a´lâ biliyor kahbe dölü!”
“Âsım”, s.441.*

kaltaban: 1. Namussuz. 2. Şarlatan, yalancı, hileci.

*“Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı feda hüsna üç kaltabanın?”
“Hakkın Sesleri”, s.244.*

*“En büyük düşmanıdır ruh-i Nebi tefrikanın
Adı batsın onu İslam’a sokan kaltabanın”
“Hakkın Sesleri”, s.244.*

*“Dalaşırsan bu heriflerle üzersin babanı
İçlerinden biri, hem şüphesiz, en kaltabanı”,
“Âsım”, s.478.*

maskara ol-: Gülünç bir duruma düşmek.

*"Hulasa bukalemun fitratinde züppelerin
Elinde maskara olduk... Deyin de hükmü verin!"
"Fatih Kürsüsünde", s.313.*

piç:

*"Karı iş görmeyecek; varsa piçin bakmıyacak;
Çamaşır, tahta, yemek nerde? Ateş yakmıyacak."
"Köse İmam", s.163.*

salak:

*"Kan kıvrak paşa hazretleri, şallak mallak;
Biri hakkıyla edepsiz, biri şartınca salak;"
"Âsım", s.413.*

tasmasız: köpek manasında.

*"Hesaba katmayı hiçbir zaman düşünmüyorum:
O tasmazlılara insan demekte mazurum"
"Fatih Kürsüsünde", s.318.*

yaltak: Dalkavuk.

*"En samimi kimseler beyinde en ciddi açık;
Enseden arslan kesilmek, cebheden yaltak kedi..."
"Meâl-i Celili", s.351.*

yardakçı: Kötü işlerde birine yardım eden kimse.

*"Neden beş altı vatansız beş altı kundakçı,
Yığın yığın buluyor arkasında yardakçı?"
"Fatih Kürsüsünde", s.322.*

*“İyi gün dostu herifler, o ne yarıdakçı gürûh,
O ne müstekreh adamlar! Hani bakmak mekruh”
“Âsım”, s.407.*

yokla-: Cinsel taciz.

*“Paşa azmış! - Acaba üstüme gül koklar mı?
Onu bilmem, gülü koklar mı kocan, yoklar mı”
“Âsım”, s.411.*

zıpçık: 1. Türedi. 2. Çağrılı olmadığı yere gelen. 3. Zıdır, sivri akıllı.

*“Kolay değil bu da, lâkin, büyük vukûf ister;
Düşünce yoksulu, zıpçık müctehidler eğer,
“Âsım”, s.445.*

zıdır:

*“- Ne demek? - Çıkıyorum, sanki, berâber dışarı.
Bu, zıdır; âlemin evlâdını dersin, haşarı;”
“Âsım”, s.477*

*“Etse zâten ne çıkar? Hak zıdırındır; yalınız;
Dövülen mahkemelerden kovulur, çünkü cılız!”
“Süleymaniye Kürsüsünde”, s.217.*

zırzop: Görgüsüz, kaba davranışlı.

*“Diyorsanız: ‘Yine, hâlâ bu, olmasın mektûb!
Ne zırzop isteyin artık, ne büsbütün meczub!”
“Fatih Kürsüsünde”, s.317.*

zibidi: Parasız, işsiz, başıboş, kötü giyimli.

“Yarım pabuçla gezen, donsuz üç buçuk zibidi”

Bir Arnavudluğu isyâna kaldırır mı idi?

“Fatih Kürsüsünde”, s.316.

zübbe: Giyinişte, söz söyleyişte, dilde, düşünüşte toplumun gülünç ve aykırı saydığı yapmacıklıklara ve aşırılıklara kaçan.⁵

“Diyen çikarsa ‘mürevvihlik etmedim!’ derdi.

Şu zübbeler de, bugün aynı ruhu gösterdi.”

“Fatih Kürsüsünde”, s.326.

“- Başladın şimdi de tahkire... Kızılmaz mı Hoca?

Zübbelik yok? - O ne? Ben zübbe miyim? - Oldukça.”

...

“- Sen de pir ol. - Ama kızdım. - Ne tuhaf şeysin be:

Bir sözümden kızyorsun. - Kime derler zübbe?”

“Âsım”, s.405.

Argo'nun sık geçtiği şiirlere şöyle bir baktığımızda, yine tahkiye ve muhavere üslubunun hepsinin buluşma noktası olduğu görülecektir. Ayrıca, “Meyhane”, “Mahalle Kahvesi” gibi şiirlerde doğrudan halkla iç içe mekânların ve bu mekân müdavimlerinin konu edildiği, konuşulduğu düşünülecek olursa, argonun bu tür şiirlerde artış göstermesi daha iyi açıklanabilir. Güreşi anlatan şiirlerinde (Âsım, 421-422.) doğrudan güreşle ilgili sözcükleri tercih eden şair, yine mevzusuna göre bir sözcük seçimi yaparak bu eğilimini devam ettirmiştir.

Ağız Özellikleri

Akif'in, özellikle manzum hikâyelerinde, halktan insanları kendi dilleriyle konuşturmayı amaçladığını görüyoruz. Bu tür sözcüklerin de azımsanmayacak ölçüde olması, Akif'in bu tür kullanımları özellikle tercih ettiğinin bir işareti olarak kabul etmeliyiz. Zaten Akif gibi, şiirde sözcük

⁵ Safahat'ta çok sık kullanılan argo sözcüklerden olan “zübbe“ sözcüğü toplam 11 yerde geçmektedir.

istifini mükemmel uygulayan bir şair için başka bir tercihin de söz konusu olmadığını söyleyebiliriz.

O bu yönüyle, “İstanbul ağzının zenginliklerini kullanarak dildeki gelişmenin bir başka yönden destekçisi” olmuştur. Eski Anadolu Türkçesinde "mükâfat" anlamında sıkça geçen *ögdül* veya *öndül* kelimesini “Çekilir, derken *ödüller*: Sekiz on seçme davar” (*Âsım*, s.386) dizesinde İstanbul ağzında geçen şekliyle *ödül* olarak kullanan Mehmet Akif'tir (Zülfikar, 1986: 513).

Ağız Özelliklerinin Safahat'ta Kullanımı

peş: beş.

“Geçenki peş para borcumla on beş etmedi mi”

- Silik bu yirmilik almam... - Uzatma gör işimi!

“Hasır”, s. 59.

“- Efendi amca, sakız ver... Biraz da balmumu kes.

- Kızım, parayla olur ha! Peşinci bak herkes”

“Hasır”, s. 59.

bi: bir.

“Bi yirmilik paket amma sabahki tozdu bütün...”

- Ayol, hep içtiğimiz toz... Bozuldu eski tütün!

“Hasır”, s. 59.

“Aman bizim Baba Arif susuz musuz içiyor!

- Onun bi dalgası olmak gerek: Tünel geçiyor.”

“Meyhane”, s.67.

şimdicek: şimdi (TDK, 2009a).

“- Moruk, kaçınıcı kadeh? Şimdicek sızarsın ha!

- Sızarsa mis gibi yer, yatmamış adam değil a”

“Meyhane”, s.67.

Aşağıdaki dizelerdeki ifadenin kısalığı şairin vezin kaygısının bir göstergesi olsa da aynı zamanda bir ağız özelliğini de yansıtmaya isteğinin işaretidir:

ağ: ağa.

*“Avutmanın yolu yok; komşusunun **Hüseyn Ağ**’ı:*

Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyayı.”

“Meyhane”, s.69.

amıca: amca.

“Öteden Kürd atılır: - Doğru mu dersin be hoca?

*- Ne demek doğru mu dersin? Gidi câhil **amıca!**”*

“Âsım”, s.454.

iyden iyi: iyiden iyi.

*“İlişti. Sonra biraz yaklaşıncaya, **iyden iyi***

Tezahür eyledi: Baktım, çocuk “Tebâreke’yi”

“Mezarlık”, s.75.

kağat: kağıt.

*“- Hokka ister mi? - Divit var ya. - Peki, işte **kâğat.***

Evvelâ ortaya bir ‘Hû’ mu atarlar? Hadi at,”

“Âsım”, s.416.

Kağtane: Kağıthane.

“- Pupa yelken açılın şayed oturmazsa gemi!

*Bu tenezzüh, cici bey, doğruca **Kağtâne**’ye mi”*

“Âsım”, s.416.

Arif Yılmaz

köpoğlu: köpek oğlu (Eyupoğlu, 1991: 435).

“- Bırak, **köpoğlu** kadın amma çalçeneymiş ha!”
- Benimki çok daha fazlaydı. – Etme! – Elbet ya”
“Meyhane”, s.70.

“Ulan! Kapakta imiş dağlı... Hay **köpoğlu** köpek!”
- Köpoğlu kendine benzer, uzun kulaklı eşek!”
“Mahalle Kahvesi”, s.155.

“Çok **köpoğluymuş** - Evet, pek de utanmaz şeydi...”
- Parsa çok muydu? - Bırak toplansın, oğlum, değdi...”
“Âsım”, s.453.

kulağma: kulağıma

zati: zaten (TDK, 2009a).

Akif Türkçe sözcüğü aruza uydurma kaygısı ile “ı” seslisini düşürerek bir hece sözcüğü kısaltsa da burada asıl onun vurgulamak istediği sözcüğün halk söyleyişidir. Şair aynı dizede “zaten sözcüğü yerine halk söyleyişindeki “zati” biçimini tercih etmesi bu kanıyı destekler niteliktedir.

Meyhane de karısıyla tartışan Hasan şöyle haykırır:

“Onun için boşadım. Sen işitmedin mi Halim?”
- Kadın lakırdısı girmez **kulağma zâti** benim”
“Meyhane”, s.70.

Aynı şiirde aynı amaçlarla Akif başka bir sözcüğü kullanır:

“- *Cehennem ol seni hınzır orospu, git: Boşsun!*

- *Ben anladım işi: Sen komşu, iyce sarhoşsun!”*

“*Meyhane*”, s.70

nemiz: neyimiz.

“*O iman hüsn-i hulkun en büyük hamisi olmuşken*

Nemiz vardır fezâilden, nemiz eksik rezâilden?”

“*Meal-i Celili*”, s.353.

Yerel konuşmaların en belirgin özelliklerinden biri ses düşmeleridir. Günlük konuşma dili içerisinde bazı sesler kullanılmaz, âdeta yutulur. Şiirde bu, başlıca iki niyetle yapılır. Birincisi sözcüğü vezne uydurmak, diğeri de, daha önce ifade edildiği gibi, renkli, ahenkli ve daha realist bir üslup oluşturmaktır. Şiir dilinde sapmalar grubunda değerlendirdiğimiz bu tür uygulamalara modern şiirde de rastlanılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmamızla ortaya çıkan sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Halk şiiri, divan şiiri ve modern şiirde şiir dili oluşturmada azımsanmayacak ölçüde yararlanan halk dili, Mehmet Akif Ersoy'un şiirinde de önemli bir işleve sahiptir.

2. Edebî dilin, yerel ağızları da içeren millî dil temeli üzerinde geliştiğinin farkında olan Akif, halk dilinin, ağız özellikleri ve argo gibi yansımalarını, hemen her çeşidiyle birlikte şiirlerinde yer vermiştir.

3. Bu yansımaların, Safahat'ta yer alan manzum hikâyeler başta olmak üzere, karşılıklı konuşmaları içeren şiirlerde yoğunluk kazandığı görülmüştür.

4. Gözlem ve incelemeye önem vererek gerçekliği mümkün olduğunca yakalamak, Akif'in başlıca tahkiye prensipleri arasında yer aldığından, onun manzum hikâyeleri toplumsal, kültürel ve mesleki gerçekliğe yaslanır.

5. Söz konusu yaklaşım, gerçeklik zemini üzerine inşa edilen şiirlerinden olan manzum hikâyelerindeki kahramanların diline de yansımıştır. Şair, diyaloglarla geliştirdiği manzum hikâyelerinde, kahramanları, ait oldukları toplumsal yapının dil özellikleriyle konuşturur.

6. Konulara göre dilini de değiştiren Akif'in böylelikle şiirine şu nitelikleri kazandırdığı söylenebilir:

Arif Yılmaz

- Öncelikle, realist bir tutum şiirdeki mevzunun ve düşüncenin inandırıcılığını artırıcı bir etki yapar.
- - Halk dili kullanımlarını olduğu gibi vermek, içten bir söyleyişin sonucudur ki böyle bir samimi söyleyiş okuyucuyu olumlu yönde etkiler.
- - Argoların önemli bir bölümü, aynı zamanda metaforik bir sanatlı anlatım özelliklerini de içinde barındırır. Bu “sözel sanat biçimi” “renk, abartı, mizah ve ince bir alay çeşnisi” katar ki, bu özellik Mehmet Akif’in üslubunda açık bir şekilde görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aydoğan, B. (1997). "Mehmet Akif Ersoy'un Meyhane ve Mahalle Kahvesi Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 85-106.

Çobanoğlu, Ö. (2005). "Sanatsal Bir Dışavurum Formu Olarak Argo Kavramının Halkbilimsel Çözümlemesi." *Bal-Tam (Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi) Türklük Bilgisi 3 (Prizren)*. 232-237.

Devellioğlu, F. (1990). *Türk Argosu*. (7. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (11. Baskı). Ankara: Ak Kitabevi Yayınları.

Dictionnaire Le Nouveau Petit Robert (1994). Paris.

Dundes, A. (1997). "Folklor Nedir?" *Milli Folklor*, 36, 74-76.

Dundes, A.(1998). "Halk Kimdir?" *Milli Folklor*, 37, 139- 153.

Elmas, N. (1997). *Mehmet Akif Ersoy, Sanatı ve Sanat Anlayışı-Üslubu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ertem, R. (1981). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 4. İstanbul: Dergah Yayınları.

Ersoy, M.A. (1999). *Safahat*. Ankara: Eğitim ve Kültür Daire Başkanlığı Yayınları.

Ersoy, M.A. (2000). *Safahat (Tıpkı Basım-1928-)*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Eyubođlu, İ.Z. (1991). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. (2. Baskı), İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Gökçek, F. (1995). *Mehmet Akif Ersoy'un Şiiri Üzerinde Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Korkmaz, Z. (1986). "Mehmet Akif'te Dil ve Üslup Özellikleri". *Türk Dili*, 420, 554-564.

Kurnaz, C. (2006). "Halkın Çağdaş Şairi". *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 73, 34-44.

Paşa, A.V. (2000). *Lehçe-i Osmani*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Arif Yılmaz

Pospelov, G.N. (1995). *Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı.

Sami, Ş. (1987). *Kamûs-i Türki* (2. Baskı). İstanbul: Çağrı Yayınları.

(TLFi) *Le Trésor de la Langue Française Informatisé*,
<http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv4/showps.exe?p=combi.htm;java=no;>
(Erişim Tarihi: 1.8.2009)

Terzioğlu, Ö. (2006). “Anonim Bir Halk Edebiyatı Ürünü Olarak Argo”. *Milli Folklor*, 71, 102-104.

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*, (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türk Dil Kurumu (2009a). *Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*,
<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 1.8.2009).

Türk Dil Kurumu (2009b). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*.
<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 1.8.2009).

Zülfikar, H. (1986). “Mehmet Akif Ersoy’un Şiir Dili Üzerine”. *Türk Dili*, 420, 512-520.